

ULOGA I ZNAČAJ „GLASA ISLAMA“ NA POLJU RAZVOJA SLOBODE GOVORA

Abstract

In this paper i will deal with revealing the facts about the development of the first printed newspaper Voice of Islam in the Islamic Community of Sandzak. The beginning of the nineties of XX century in Sandzak was marked with the reform of the Islamic community and its development path. This development was accompanied by her general social difficulties caused by the wars in ex- Yugoslavia, especially the war in Bosnia, which hit hard Sandzak Bosnaks. In such circumstances, the PR has taken emanet gathering Nations and its preservation from destruction and biological collapse. This matter took a lio of courage, hard work, effort, sacrifice, organizational skills as well as great wisdom and responsibility . In order to fight for the preservation of the people and religion, a group of people gathered around the Mufti Muamer - ef. Zukorlic, end his idea, as well initiative launches newspaper „Voice of Islam,“ with the aim of spreading accurate information about the efforts and work of the Islamic Community and its presentation as chief of staff around which should bring together Muslim Bosnaks.This newspaper also presentsthe middle Islamic times in order to restore and promote the religious feelings of Muslims in this region for decades lived in the grip of communism . Aware of the fact that only what is written remains remembered and preserved for history, they went out to conquer the media space and expand freedom of speech. This paper, through listing the names of the first edi-

torial board and a chronological overview of all the editors mentioned list and details about his appearance, format, contents topics, columns, and mentioning the names of authors who have either published their works, or interviews, as well as those who are selfless distributed innovation as religious officials - Imam, aims Voice of Islam fully present as a pioneer work in the way of journalism and press. This is contributes freedom of information in the Sandzak region and beyond. This paper discusses the attacks and pressures on the Voice of Islam and its attempts to extinction, as well as ways of fighting for its survival. In this paper, I will refer to the contribution of it on raising awareness about the need for the development of the press in religious institutions of the Islamic Community and individual mention incurred magazines under the influence of the first newspapers in PR. The main task of this paper is to demonstrate the role and contribution of Voice of Islam in the development of freedom of speech, in order to prove this thesis. Will mention some analytical details related to the time and situation, as well as environmental and social circumstances in which the Voice of Islam developed. All this work is to contribute to clearing up the fact that the above mentioned newspaper has become a symbol of resistance against tyranny, oppression, segregation and discrimination, but to promote freedom of speech and courageous investigative journalism.

Uvod

U ovom radu baviću se rasvjetljavanjem činjenica o razvoju prve štampane novine „Glas islama“ u Islamskoj zajednici Sandžaka. Početak devetdesetih godina XX vijeka u Sandžaku obilježen je reformom Islamske zajednice i njenim razvojnim putem. Taj njen razvoj praćen je opštedruštvenim poteškoćama izazvanim ratovima u ex Jugoslaviji, a posebno ratom u Bosni koji je teško pogodio sandžačke Bošnjake. U takvim okolnostima IZ-a je preuzela emanet okupljanja naroda te njegovog očuvanja od uništenja i biološke propasti. Za nešto takvo trebalo je puno hrabrosti, truda, rada, odricanja, organizacionog umijeća kao i velike mudrosti i odgovornosti. Kako bi se borba za očuvanje naroda i vjere ostvarila i pomogla, grupa ljudi okupljena oko muftije Muamera - ef. Zukorlića, na njegovu ideju i inicijativu pokreće list „Glas islama“, sa ciljem širenja istinitih informacija o nastojanjima i radu IZ-e, te njenom predstavljanju kao glavnog stožera oko kojeg se trebaju okupljati muslimani Bošnjaci, kao i predstavljanju srednjeg islamskog puta kako bi se obnovila i unaprijedila vjerska osjećanja muslimana koji su na ovim prostorima decenijama živjeli u raljama komunizma. Svjesni činjenice da je „informacija zapisano saznanje (registrovano) u pisanoj (štampanoj ili digitalnoj), usmenoj ili audio-vizuelnoj formi na nekom mediju,“¹ te da samo ono što je zapisano ostaje upamćeno i sačuvano za historiju, oni su krenuli u osvajanje medijskog prostora i širenje slobode govora. Ovaj rad, kroz navođenje imena članova prve redakcije i hronološki prikaz svih urednika pomenutog lista kao i pojedinosti oko njegovog izgleda, formata, sadržine tema, rubrika, te spominjanja imena autora koji su u njemu objavljivali svoje radove, ili dali intervju, kao i oni koji su nesebičnim zalaganjem distribuirali novinu, poput vjerskih službenika - imama, ima za cilj „Glas islama“ u potpunosti predstaviti kao pionirsku novinu na putu razvoja novinarstva i štampe, te slobode informisanja u Sandžaku i šire. Rad govori i o napadima i pritiscima na „Glas islama“ te pokušaje njegovog gašenja, kao i načine borbe za njegov opstanak. U ovome radu se osvrćem na doprinos ove novine u jačanju svijesti o potrebi razvoja vjerske štampe u ustanovama IZ-e, te ponaosob pominjem nastale časopise pod uticajem prve novine u IZ-i.

¹ Iv-Fransoa, K.: Nauka o informacijama, Clio, Beograd, 2005.

Osnovna zadaća ovoga rada je da dokaže ulogu i doprinos „Glasa islama“ u razvoju slobode govora. U svrhu dokazivanja te teze spomenut ću i neke analitičke detalje vezane za vrijeme i situaciju, te životne i društvene okolnosti u kojima se „Glas islama“ razvijao. Sve spomenuto u radu jeste doprinos rasvetljavanju činjenice da je pomenuti list postao simbol otpora protiv tiranije, ugnjetavanja, segregacije i diskriminacije, te slobode govora i hrabrog istraživačkog novinarstva.

Osnivanje i historijski razvoj „Glas islama“

„Glas islama“ je osnovan od strane Mešihata Islamske zajednice Sandžaka 1996. godine. Od tada on predstavlja medijski stub u odbrani interesa muslimana, a ujedno je i kritičar svih onih koji se usuđuju da islam i muslimane ugrožavaju, napadajući njihovu IZ-u i islamske vrijednosti koje se ne mogu kupiti, a još teže prodati za hatar sitnog dunjalučkog šićara, neke pozicije u Beogradu i lične promocije i bogaćenja, što one koji se tog puta prihvate vodi u potčinjenost, vazalstvo, poltronstvo i izdaju, a sve njih zajedno u nepovratnu propast, gubljenje vjerskog i nacionalnog identiteta. Rešenjem od 12.12.1996. godine „Glas islama“ je registrovan kod Ministarstva za informacije Republike Srbije pod registarskim brojem 2281.² U dokumentu Mešihata koji je zaveden pod rednim brojem 39/97 i datumom 11.01.1997. godine, sa naslovom „Zaključci sa XVI redovne sjednice Mešihata, održane 28.12.1996. godine i 01.01.1997. godine stoji zaključak: “U skladu sa ranije donijetom odlukom o formiranju islamskog glasila, odlučeno je da ono bude pod imenom „Glas islama,“ te da se uređivačka politika lista povjeri sljedećem timu: glavni urednik Muamer-ef. Zukorlić, odgovorni urednik Mustafa-ef. Fetić, tehnički urednik Hasudin Hajrović, lektor Samir Škrijelj. Članovi redakcije lista: Mevlud-ef. Dudić, Enver Ujkanović, Samir Škrijelj, Hajro-ef. Tutić, Esad Kolašinac, Mithad Hajrović, Ramiz-ef. Hamidović i Mirsada Burdžović.”³

Nakon ove historijske odluke, odmah se pristupilo poslu. Prvi broj „Glas islama“ izlazi već u januaru 1997. godine, odnosno ramazanu 1417.

² Impresum, “Glas islama.”

³ Arhiva, Mešihat IZ-e Sandžaka, dokument br. 39/97, datum 11.01.1997. godine.

godine, na 24 strane u crno-bijeloj tehnici, formata 370x270 mm. U impresumu prvog broja stoji: "Glas islama" izlazi jednom mjesečno. Izdavač: Izdavačka ustanova "El-Kelimeh" Novi Pazar, glavni urednik: Muamer-ef. Zukorlić, odgovorni urednik: Mustafa-ef. Fetić, urednik: Fehim Kajević, redakcija: Mevlud-ef. Dudić, Ramiz-ef. Hamidović, Hajro-ef. Tutić, Esad Kolašinac, Enver Ujkanović, Mirsada Burdžović i Midhat Hajrović, tehnički urednik: Hasudin Hajrović, lektor: Samir Škrijelj. **Štampa** Grafokarton - Prijepolje. Adresa redakcije: ul. 1 maj 70/b, 36300 Novi Pazar. P. fah 139, tel/fax: (+381) 20 25 626. Rukopisi i fotografije se ne vraćaju. Rešenjem od 12.12.1996. g. „Glas islama“ je registrovan kod Ministarstva za informacije Republike Srbije pod registarskim brojem 2281.⁴

Ovakva postava redakcije se mijenja već pojavom trećeg broja, koji izlazi u martu 1997. godine kada umjesto Muamera-ef. Zukorlića na mjesto glavnog i odgovornog urednika dolazi Mustafa- ef. Fetić, a urednik je Fehim Kajević.⁵ Redakcija u ovom sastavu ostaje do 15. broja koji izlazi u februaru 1997. godine, a onda se pojavom 16. broja uvodi još jedna funkcija u redakciju - zamjenik glavnog i odgovornog urednika. Taj posao povjeren je Enveru Ujkanoviću.⁶ Već pojavom broja 22 u septembru 1998. godine dolazi do promjena u vrhu redakcije. Naime, pomenuti broj kao glavni i odgovorni urednik uređuje Enver Ujkanović umjesto dotadašnjeg urednika Mustafe-ef. Fetića.⁷ Izlaskom broja 23 u oktobru 1998. godine u redakciju dolazi do novih promjena. Urednik prestaje biti Fehim Kajević, a Bekir-ef. Makić se imenuje kao šerijatski recezent.⁸ Pojava šerijatskog recezenta je potpuna novina u redakciji „Glas islama“. Radilo se o potrebi da stručno lice vrši provjere opravdanosti i validnosti pojedinih stavova koji su iznošeni u tekstovima, te usaglašavanju istih sa stavovima šerijata. Posebno se šerijatski recezent morao isticati u tekstovima koji tretiraju vjerske teme i stavove koji su potkrepljivani ajetima, hadisima i imali su nekada ulogu davanja odgovora po pitanjima od značaja za život vjernika.

⁴ Impresum, "Glas islama", januar 1997. godine, br.1.

⁵ Ibid, mart 1997. godine, br. 3.

⁶ Ibid, mart 1997. godine, br. 16.

⁷ Ibid, septembar 1998. godine br. 22.

⁸ Ibid, oktobar 1998. godine, br. 23.

Od tada pa sve do izlaska iz štampe broja 48 u mjesecu novembru 2000. godine nije bilo promjena u vrhu redakcije. Izlaskom pomenutog broja u njegovom impresumu pisalo je: "Urednik: Esad Rahić."⁹ Glavni i odgovorni urednik je Enver Ujkanović. Punih dvadeset brojeva „Glas islama“ izlazi u nepromijenjenom sastavu u vrhu redakcije kada sa izlaskom broja 68 u julu 2002. godine novi glavni i odgovorni urednik postaje Džemaludin Latić, a Enver Ujkanović ponovo dolazi na mjesto zamjenika glavnog i odgovornog urednika. Urednik u redakciji je Refik Sadiković. Esada Rahića više nema u redakciji ni u kojem svojstvu.¹⁰

Ova velika rekonstrukcija redakcije donijela je nove promjene u koncepciji lista i promijenila njegov izgled u potpunosti. Format lista br. 68 je 285x200 manji je od ranijeg formata 370x270. Pored ove promjene naslovna strana, odnosno cijeli prvi tabak, štampa se u punom koloru sa debelim masnim papirom, dok unutrašnjost novina i dalje izlazi u crno-bijeloj tehnici. U zaglavlju novina bijelim krupnim slovima piše „Glas islama“, bez ranijeg dodatka „vjera, društvo, kultura“. U impresumu pomenutog broja, na samom vrhu piše: „Glas islama“, magazin za vjeru, kulturu, društvena pitanja i politiku“.¹¹ U oktobru 2002. godine izlazi 71 broj „Glasa islama“ sa promjenama u rukovodstvu redakcije. Umjesto Envera Ujkanovića za zamjenika glavnog i odgovornog urednika dolazi Fahrudin Smailović.¹² U mjesecu decembru 2002. godine izlazi br. 73 sa umanjenim formatom na 265x200.¹³

U septembru mjesecu 2003. godine izlazi 82. br. koji sa sobom nosi promjene u rukovodećoj strukturi redakcije. Umjesto Džemaludina Latića na mjesto glavnog i odgovornog urednika dolazi Fahrudin Smailović.¹⁴ Format broja 84 koji izlazi u novembru 2003. godine vraća se na prvobitnu veličinu, i „Glas islama“ opet zadobija konture koje je imao onoga

⁹ Ibid, novembar 2000. godine, br. 48.

¹⁰ Ibid, jul 2002. godine, br. 68.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid, oktobar 2002. godine, br. 71.

¹³ Ibid, decembar 2002. godine, br. 73.

¹⁴ Ibid, septembar 2003. godine, br. 82.

dana kada je prvi put izašao iz štampe.¹⁵ Broj 89 izlazi aprila 2004. godine. Refik Sadiković više nije urednik u redakciji već novinar.¹⁶ U junu 2007. godine izlazi broj 127 za glavnog i odgovornog urednika umjesto Fahrudina Smailovića imenuje se Semir Rebronja. Uvodi se funkcija direktora, za koga se imenuje Hajrudin Balić. Umjesto dotadašnjeg zamjenika glavnog i odgovornog urednika Envera Ujkanovića imenuje se Admir Muratović. Pomoćnik glavnog i odgovornog urednika je Fahrudin Smailović.¹⁷ Redakcija u ovom sastavu izdaje deset brojeva, a onda dolazi na mjesto glavnog i odgovornog urednika Hajrudin-ef. Balić. On uređuje broj 137 koji izlazi u martu 2008. godine. Semir Rebronja postaje urednik u redakciji.¹⁸ Prvog septembra izlazi dvobroj 148/149. U redakciji dolazi do promjene tako što se ukida funkcija pomoćnika glavnog i odgovornog urednika koju je obnašao Fahrudin Smailović.¹⁹

Mešihat Islamske zajednice u Srbiji je 02.11.2009. godine donio odluku da se na mjesto direktora Media centra IZ-e i glavnog i odgovornog urednika „Glasa islama“ imenuje Sead-ef. Šaćirović. Mr. Hajrudin-ef. Balić, koji je do tada obavljao pomenute funkcije, postavljen je na mjesto prodekana Fakulteta za islamske studije.²⁰ Novu redakciju čine: Samir Tandir, Nermin Gicić, Senad Redžepović, Salahudin Fetić, Sanela Karišik i Ifet Aličković.²¹ Izvršena je reorganizacija poslova u redakciji. Na pripremi „Glasa islama“ unutar redakcije učestvuju samo tri lica. Glavni i odgovorni urednik Sead Šaćirović, novinar Nermin Gicić i tehnički urednik Ifet Aličković. Tri ostala člana redakcije (Samir Tandir, portparol Mešihata IZ u Srbiji, Senad Redžepović i Salahudin Fetić) povremeno napišu neki tekst za list. Salahudin Fetić je otišao iz „Glasa islama“ 01.01.2011. godine gdje je radio kao tehnički urednik u „Reviji Sandžak“, ali je ostao na mjestu urednika zvanične internet stranice IZ-e - islamskazajednica.org i internet starnice glas-islama.info.

¹⁵ Ibid, novembar 2003. godine, br. 84.

¹⁶ Ibid, april 2004. godine, br. 89.

¹⁷ Ibid, jun 2007. godine, br. 127.

¹⁸ Ibid, 1 mart 2008. godine br. 137.

¹⁹ Ibid, 1 septembar 2008. godine, br. 148/149.

²⁰ Ibid, 15. novembar 2009. godine, br. 178.

²¹ Ibid.

Tematska reprezentacija „Glasa islama“

„Glas islama“, list za vjeru, društvo i kulturu, obiluje različitom tematikom, a sve u sklopu uređivačke politike i imena samih novina. Ovo glasilo je razvilo i poznate rubrike kao što je sada već epohalna, legendarna i dominantna rubrika “Naše viđenje” koja je iznosila zvanične stavove IZ-e po bilo kom pitanju vezanom za život, vjeru, tradiciju, kulturu, politiku, ili bilo šta drugo bitno za opstanak muslimana Bošnjaka. Rubrika „Naše viđenje“ otvara „Glas islama“ i uvodi čitaoce u dalje prelistavanje novina. Rubrika “Službeni retrovizor” prati službena kretanja unutar Islamske zajednice i obavještava javnost o radu njenih čelnika. Rubrika “Aktuelnosti” govori o aktuelnim dešavanjima iz oblasti vjere, politike, kulture, društva, obrazovanja, sporta i drugih javnih i životnih tema. “Analize” predstavlja rubriku u kojoj se najčešće tretiraju političke i društvene teme. Prepoznatljiva je rubrika “Islamske teme” u kojoj se tretiraju tekstovi iz svih oblasti naše cijenjene vjere. Islamske tekstove pišu naši imami iz Sandžaka i šire, a vrše se i preuzimanja tekstova iz drugih islamskih glasila poput sarajevskog “Preporoda” i drugih novina, te internet stranica sa navođenjem tačnih izvora preuzimanja i imenima autora. U okviru ove rubrike izdvajamo temu “Pitanja i odgovori” koja daje šerijatska mišljenja i rješenja vezana za islamski način života. Rubrika “Iz džemata” donosi vijesti o radu i aktivnostima unutar muslimanske zajednice. Rubrika “Intervju” je vaoma čitana, i javljala se shodno postojanju potrebe za njom. Povremeno postoji rubrika “Intelektualni poligon” gdje saradnici „Glasa islama“ iskazuju svoja naučna razmišljanja o pozitivnim temama koje tretiraju podjednako oblasti islama, islamske filozofije, filozofije, sociologije i drugih naučnih grana i disciplina. Pored pomenutih postoji i rubrika pod nazivom “Humanitarni rad” u kojoj se najčešće prati rad CHR “Hajrat” i njegove aktivnosti, te ostale humanitarne akcije i pomoć onima kojima je ugrožena materijalna i životna egzistencija. Rubrika “Tragom umeta” prepoznatljiva je po tretiranju islamskih zemalja, koje opisuje sa aspekta geografije, demografije, ekonomskog razvoja, političke uređenosti i dr. Rubrika “Svijet islama” donosi vijesti o životu muslimana i onome što je aktuelno i zanimljivo a vezano je za islam i njegove pripadnike od mašrika do magriba. Rubrike se formiraju odlukom redakcije, a po ukaza-

noj potrebi da se o nekoj temi piše, i iz broja u broj one se pojavljuju pod novim imenom uz zadržavanje ustaljenih rubrika koje su nabrojane.

„Glas islama“ izlazi u tiražu od 1500 do 2000 listova. Po potrebi se štampalo i više. Kada je otpočela agresija na IZ u oktobru 2007. godine štampano je i po 5000 primjeraka. „Glas islama“ je izlazio jednom mjesečno. Već od 01.02.2008. godine počinje izlaziti dva puta mjesečno:²² prvog i petnaestog u mjesecu. Ovo je učinjeno shodno potrebama javnosti koje je trebalo upoznati o pozadini, cilju i dubini agresije na IZ-u. Od 15. septembra 2011. godine²³ kada izlazi 222. broj „Glas islama“, on ponovo izlazi jednom u mjesecu.

Autori koji objavljuju ili su objavljivali radove u “Glasu islama”

U „Glasu islama“ radove objavljuju i objavljivali su velika bošnjačka imena i autoriteti: glavni muftija Muamer-ef. Zukorlić, rektor IUNP prof. dr. Mevlud Dudić, prof. dr. Šefket Krcić, Hajro-ef. Tutić, dekan FIS-a dr. Almir Pramenković, dr. Admir Muratović, dr. Mustafa Fetić, dr. Harun Hadžić, muftija Rešad-ef. Plojović, dr. Džemaludin Latić, Nedžad Latić, dr. Hajrudin Balić, Munir Zahirović, prof. dr. Safet Nurković, Alija Džogović, Samir Tandir, dr. Smail Balić, Almir Mehonjić, Samir Škrijelj, advokat Mahmut Memić, Jakup Dorgut, mr. Misala Pramenković, Sanela Karišik, Aida Rašljanin, Mersada Nurudina Agović, Mirza Kurgaš, mr. Sead-ef. Jasavić, dr. Refik Sadiković, dr. Emina Sadiković, mr. Nusret Nicević, mr. Haris Hadžić, dr. Enver-ef. Gićić, mr. Senad-ef. Halitović, mr. Enver-ef. Omerović, dipl. pravnik Fahir Hamzagić, Senad Redžepović, Fehim Kajević, prof. Redžep Škrijelj, prof. dr. Sait Kačapor, dr. Muriz Idrizović, Samir Kajoshaj, Ibro Mehmedović, Rifat Namlići, Hajro Zogić, Musa Sanin, Ejub Šitkovac, Agim Mehmeti, Esad Hećimović, Indira Kučuk-Sorguč, Fikret Muslimović, Adis Hasanović, mr. Ahmed Alibašić, Jusko Bojadžić, Omer Turković, Mensur Zukorlić, mr. Sead Ibrić, Ulvija Mušović, Albin Šabotić, Adis Hasaković, Ferid Ferko Šantić, Ismet Nuhambašić, Fahrudin Smailović,

²² Ibid, 1. februar 2008. godine, br. 135.

²³ Ibid, 15 septembar 2011. godine, br. 222.

Denis Demirović, Sadik Nezirović, Ćerim Bajrami, dr. Safvet Halilović, dr. Amer Halilović, Mithad Hajrović, Nedžad Prazina, Senad Saračević, Šukrija Ahmetović, Ismet Medunjanin, Sead Islamović, Ihsan Eminović, Ramiz Hamidović, Enes Svraka, Nadir Dacić, Hazir Dacić, Kemal Jusufović, Irfan Bećirović, Asmir Crnovršanin, Nedžad Čupović, Omer Đondić, Mirfad Sadović, Mirsad Trnčić, Redžeb Murić, Muhamed Fetić, Abduselam Fetić, Izet Bibić i mnogi drugi.²⁴

Ličnosti koje su dale intrevju „Glasu islama“

Intervju za „Glas islama“ dali su: Muftija sandžački Muamer-ef. Zukrlić,²⁵ prof. dr. Mevlud Dudić,²⁶ Jusuf Islam - Cat Stevans,²⁷ mr. Izudin Šušević,²⁸ naibu reis h. hafiz Ismet-ef. Spahić,²⁹ generalni sekretar Islamske svjetske federacije studenata mr. Omer Faruk Jasir,³⁰ predsjednik Sabora IZ-e Sandžaka Islam Avdić,³¹ predsjednik Mešihata IZ-e Sandžaka Muamer-ef. Zukorlić,³² reis IZ-e u Crnoj Gori mr. Idriz-ef. Demirović,³³ predsjednik predsjedništva IZ-e Kosova doc. dr. Redžeb Boja,³⁴ Reisulema dr. Mustafa-ef. Cerić,³⁵ muftija Muamer-ef. Zukorlić,³⁶ predsjednik Sabora IZ-e Sandžaka Muhamed-ef. Fetić,³⁷ direktor Gazi

²⁴ pdf arhiva, www.glas-islama.com

²⁵ „Glas islama“, januar 1997. god. br. 1.

²⁶ Ibid, februar 1997. god. br. 2.

²⁷ Ibid, mart 1997. god. br. 3.

²⁸ Ibid, april 1997. god. br. 4.

²⁹ Ibid, maj 1997. god. br. 5.

³⁰ Ibid, jun 1997. god. br. 6.

³¹ Ibid, jul 1997. god. br. 7.

³² Ibid, avgust 1997. god. br. 8.

³³ Ibid, septembar 1997. god. br. 9.

³⁴ Ibid, oktobar 1997. god. br. 10.

³⁵ Ibid, april 1998. god. br. 17.

³⁶ Ibid, januar 1999. god. br. 26.

³⁷ Ibid, jun 1999. god. br. 31.

Isa-beg medrese Mevlud-ef. Dudić,³⁸ rukovodilac resora za vjersku pouku mešihata IZ-e Sandžaka Adem-ef. Zilkić,³⁹ predsjednik Mešihata Muamer-ef. Zukorlić, (intervju prenesen iz "Ljiljana"),⁴⁰ predsjednik Odbora medžlisa Novi Pazar Mustafa-ef. Fetić,⁴¹ prof. dr. Sait Kačapor,⁴² rukovodilac Vjersko-prosvjetne službe Rijasetu IZ-e u BiH prof. Muharem-ef. Omerdić,⁴³ dr. Ferid Muhić,⁴⁴ predsjednik Mešihata Muamer-ef. Zukorlić,⁴⁵ šejh Amare Ahmed Amare,⁴⁶ reisulema IZ-e u Republici Makedoniji hafiz Arif-ef. Emini,⁴⁷ učesnik oba zasijedanja ZAVNO Sandžaka Edib Hasanagić,⁴⁸ reisulema dr. Mustafa-ef. Cerić,⁴⁹ hafiz Izet-ef. Mašović,⁵⁰ direktor izdavačke kuće El-Kalem Muhamed-ef. Mrahorović,⁵¹ Hamza Ražnjatović,⁵² predsjednik Mešihata muftija Muamer-ef. Zukorlić,⁵³ direktor Mevlud-ef. Dudić,⁵⁴ predsjednik Anadoljske fondaci-

³⁸ Ibid, br. 31.

³⁹ Ibid, br. 31.

⁴⁰ Ibid, avgust 1999. god. br. 33.

⁴¹ Ibid, br. 33.

⁴² Ibid, oktobar 1999. god. br. 35.

⁴³ Ibid, novembar 1999. god. br. 36.

⁴⁴ Ibid, jun/jul 2000. god. br. 43/44.

⁴⁵ Ibid, decembar 2000. god. br. 49.

⁴⁶ Ibid, januar 2001. god. br. 50.

⁴⁷ Ibid, mart 2001. god. br. 52.

⁴⁸ Ibid, april 2001. god. br. 53.

⁴⁹ Ibid, maj 2001. god. br. 54.

⁵⁰ Ibid, jun 2001. god. br. 55.

⁵¹ Ibid, avgust 2001. god. br. 57.

⁵² Ibid, oktobar 2001. god. br. 59.

⁵³ Ibid, decembar 2001. god. br. 61.

⁵⁴ Ibid, april 2002. god. br. 65.

je Uzaj Goktur,⁵⁵ prof. dr. Sait Kačapor,⁵⁶ prof. Ferid Muhić,⁵⁷ načelnik MUP-a u Novom Pazaru Suad Bulić,⁵⁸ dr. Murad Hoffman,⁵⁹ profesor FPN u Beogradu dr. Čedomir Čupić,⁶⁰ dr. Muhamed Imara,⁶¹ predsjednik Sabora IZ-e Sandžaka Muhamed-ef. Fetić,⁶² Džemail Suljević,⁶³ bivši ministar za Kulturu i Obrazovanje u Vladi Federacije Fahrudin Rizvanbegović,⁶⁴ Redžeb Tajip Erdoan,⁶⁵ dr. Božidar Jakšić,⁶⁶ član Savjeta ministarstva Vjera Mevlud-ef. Dudić,⁶⁷ Alija Džogović,⁶⁸ savremeni mislilac Abdulhakk Bawlej,⁶⁹ Rasim Ljajić,⁷⁰ Darko Tanasković,⁷¹ poslanik u Skupštini Crne Gore Džavid Šabović,⁷² predsjednik Sabora IZ-e Sandžaka Hajro-ef. Tutić,⁷³ Bajram-ef. Mulić,⁷⁴ književnik Husein Bašić,⁷⁵ dr. Mustafa Mahmud,⁷⁶

⁵⁵ Ibid, br. 65.

⁵⁶ Ibid, jul 2002. god. br. 68.

⁵⁷ Ibid, avgust 2002. god. br. 69.

⁵⁸ Ibid, septembar 2002. god. br. 70.

⁵⁹ Ibid, br. 70.

⁶⁰ Ibid, oktobar 2002. god. br. 71.

⁶¹ Ibid, novembar 2002. god. br. 72.

⁶² Ibid, decenbar 2002. god. br. 73.

⁶³ Ibid, januar 2003. god. br. 74.

⁶⁴ Ibid, br. 74.

⁶⁵ Ibid, februar 2003. god. br. 75.

⁶⁶ Ibid, br. 75.

⁶⁷ Ibid, mart 2003. god. br. 76.

⁶⁸ Ibid, br. 76.

⁶⁹ Ibid, br. 76.

⁷⁰ Ibid, april 2003. god. br. 77.

⁷¹ Ibid, maj 2003. god. br. 78.

⁷² Ibid, jun 2003. god. br. 79.

⁷³ Ibid, jul 2003. god. br. 80.

⁷⁴ Ibid, avgust 2003. god. br. 81.

⁷⁵ Ibid, septembar 2003. god. br. 82.

⁷⁶ Ibid, oktobar 2003. god. br. 83.

muftija Muamer-ef. Zukorlić,⁷⁷ dr. Aćif Skenderović,⁷⁸ dekan Fakulteta za Menadžment i Ekonomiju dr. Safet Kurtović,⁷⁹ hafiz Almir Pramenković,⁸⁰ imam u Nišu Sead Hasanović,⁸¹ potpredsjednik Bošnjačke demokratske alternative u CG Kemal Purišić,⁸² prof. Husnija Muratović Tuna,⁸³ potpredsjednik udruženja Bošnjaka Turske Selim Jusufović,⁸⁴ upravnik vrtića Rewda i Vildan Mersad Curić,⁸⁵ predsjednica Sandžačkog Odbora za ljudska prava Semija Kačar,⁸⁶ advokat Umer Hadžić,⁸⁷ hafiz Bajram Ajeti,⁸⁸ predsjednik džemata Bošnjaka u Beču Jusuf Numanović,⁸⁹ muftija Muamer-ef. Zukorlić,⁹⁰ potpredsjednik Medžlisa IZ-e Hrvatska Mirza Šabić,⁹¹ dr. Sefer Međedović,⁹² prof. Safet Gagula,⁹³ dr. Mersim Ziljkić,⁹⁴ dr. Abdulhasib Castineira,⁹⁵ muftija Muamer-ef. Zukorlić,⁹⁶ glavni imam

⁷⁷ Ibid, novembar/decembar 2003. god. br. 84/85.

⁷⁸ Ibid, januar 2004. god. br. 86.

⁷⁹ Ibid, februar 2004. god. br. 87.

⁸⁰ Ibid, mart 2004. god. br. 88.

⁸¹ Ibid, april 2004. god. br. 89.

⁸² Ibid, maj 2004. god. br. 90.

⁸³ Ibid, jun 2004. god. br. 91.

⁸⁴ Ibid, jul 2004. god. br. 92.

⁸⁵ Ibid, avgust 2004. god. br. 93.

⁸⁶ Ibid, septembar 2004. god. br. 94.

⁸⁷ Ibid, oktobar 2004. god. br. 95.

⁸⁸ Ibid, januar 2005. god. br. 98.

⁸⁹ Ibid, februar 2005. god. br. 99.

⁹⁰ Ibid, mart 2005. god. br. 100.

⁹¹ Ibid, april 2005. god. br. 101.

⁹² Ibid, maj 2005. god. br. 102.

⁹³ Ibid, avgust 2005. god. br. 105.

⁹⁴ Ibid, septembar 2005. god. br. 106.

⁹⁵ Ibid, oktobar 2005. god. br. 107.

⁹⁶ Ibid, novembar 2005. god. br. 108.

IZ-e BiH u USA Senad-ef. Agić,⁹⁷ imam Ali-pašine džamije u Astoriji, New York, Kemal-ef. Bektašević,⁹⁸ Jonuz Džanković,⁹⁹ dekan Akademije islamskih nauka Mevlud-ef. Dudić,¹⁰⁰ dr. Bajram-ef. Mulić,¹⁰¹ dekan FIS-a Mevlud-ef. Dudić,¹⁰² Emina Sadiković,¹⁰³ muftija sandžački Muamer-ef. Zukorlić,¹⁰⁴ direktorica Regionalnog pozorišta u Novom Pazaru Aida Kožar,¹⁰⁵ Bekir-ef. Makić,¹⁰⁶ prof. dr. Ferid Muhić,¹⁰⁷ direktor medrese Gazi Isa-beg Nedžad-ef. Hasanović,¹⁰⁸ dr. Goran Golubović,¹⁰⁹ Sead -ef. Sokolović,¹¹⁰ predsjednik Sabora IZ-e u Srbiji Hajro-ef. Tutić,¹¹¹ muftija Preševski Mumin-ef. Tahiri,¹¹² Enver Škrijelj,¹¹³ glavni muftija Muamer-ef. Zukorlić,¹¹⁴ dr. Safvet Halilović,¹¹⁵ dr. Admir Muratović,¹¹⁶ direktor

⁹⁷ Ibid, januar 2006. god. br. 110.

⁹⁸ Ibid, februar 2006. god. br. 111.

⁹⁹ Ibid, mart 2006. god. br. 112.

¹⁰⁰ Ibi., april 2006. god. br. 113.

¹⁰¹ Ibi., maj 2006. god. br. 114.

¹⁰² Ibi., avgust 2006. god. br. 117.

¹⁰³ Ibi., septembar 2006. god. br. 118.

¹⁰⁴ Ibi., oktobar 2006. god. br. 119.

¹⁰⁵ Ibid., novembar 2006. god. br. 120.

¹⁰⁶ Ibid., februar 2007. god. br. 123.

¹⁰⁷ Ibid., jul/avgust 2007. god. br. 128/129.

¹⁰⁸ Ibid., januar 2008. god. br. 134.

¹⁰⁹ Ibid., br. 134.

¹¹⁰ Ibid., 15. februa 2008. god. br. 135.

¹¹¹ Ibid., 15. mart 2008. god. br. 138.

¹¹² Ibid., 1. april 2008. god. br. 139.

¹¹³ Ibid., 15. april 2008. god. br. 140.

¹¹⁴ Ibid., 15. maj 2008. god. br. 142 i 15. jul 2008. god. br. 146.

¹¹⁵ Ibid., 1. avgust 2008. god. br. 147.

¹¹⁶ Ibid., 1. septembar 2008. god. br. 148/149.

medrese Gazi Isa-beg Nedžad-ef. Hasanović,¹¹⁷ mr. Enver Gicić,¹¹⁸ rektor IUNP prof.dr. Mevlud Dudić,¹¹⁹ hadži Bahrija Ćorović,¹²⁰ dr. Samiha Dazdarević,¹²¹ dekan FIS-a dr. Almir Pramenković,¹²² Enad Ličina,¹²³ prof. dr. Sait Kačapor,¹²⁴ prof. dr. Fuad Sedić,¹²⁵ glavni muftija Muamer-ef. Zukorlić,¹²⁶ Enes -ef. Svraka,¹²⁷ muftija beogradsko-novosadski Rešad-ef. Plojović,¹²⁸ reisulema dr. Mustafa Cerić,¹²⁹ Bekir-ef. Makić,¹³⁰ muftija Rešad-ef. Plojović,¹³¹ predsjednica NVO "Ana" Muradija Nokić,¹³² direktor Gazi Isa-beg medrese mr. Mustafa Fetić,¹³³ Samir Tandir,¹³⁴ mr. Hajrudin Balić,¹³⁵ Aladin Imamović,¹³⁶ dr.Safvet Halilović,¹³⁷ Mirsad Beširović,¹³⁸

¹¹⁷ Ibid., 15. septembar 2008. god. br. 150.

¹¹⁸ Ibid., 1. oktobar 2008. god. br. 151.

¹¹⁹ Ibid., 15. oktobar 2008. god. br. 152.

¹²⁰ Ibid., 1 novembar 2008. god. br. 153.

¹²¹ Ibid., 15. novembar 2008. god. br. 154.

¹²² Ibid., 1 decembar 2008. god. br. 155.

¹²³ Ibid., 15. decembar 2008. god. br. 156.

¹²⁴ Ibid., 1. februar 2009. god. br. 159.

¹²⁵ Ibid., br. 159.

¹²⁶ Ibid., 15. februar 2009. god. br. 160.

¹²⁷ Ibid., 1. mart 2009. god. br. 161.

¹²⁸ Ibid., 1. maj 2009. god. br. 165.

¹²⁹ Ibid., 15. jun 2009. god. br. 168.

¹³⁰ Ibid., 1. jul 2009. god. br. 169.

¹³¹ Ibid., 1. oktobar 2009. god. br. 175.

¹³² Ibid., 1. novembar 2009. god.br. 177.

¹³³ Ibid., 1.decembar 2009. god. br. 179.

¹³⁴ Ibid., 15. decembar 2009. god. br. 180.

¹³⁵ Ibid., 1. januar 2010. god. br. 181.

¹³⁶ Ibid., 15. januar 2010. god. br. 182.

¹³⁷ Ibid., 15. april-1. maj 2010. god. br. 188-189.

¹³⁸ Ibid., 1. maj 2010. god. br. 189.

hafiz Irfan-ef. Malić,¹³⁹ glavni muftija Muamer-ef. Zukorlić,¹⁴⁰ h. Jonuz Džanković,¹⁴¹ Muradin Rebronja,¹⁴² dr. Mustafa Jahić,¹⁴³ mr. Misala Pramenković,¹⁴⁴ Mersada Nurudina Agović,¹⁴⁵ direktor medrese Rešad-ef. Plojović,¹⁴⁶ dr. Džemaludin Latić,¹⁴⁷ h. Ismailje Srdanović, New York, Amerika,¹⁴⁸ glavni muftija Muamer-ef. Zukorlić.¹⁴⁹

Raznovrsnost napada na „Glas islama“

„Glas islama“ je imao i dalje ima svoje neprijatelje, one koji mu zavide i pokušavaju ga ugasiti i zabraniti. Već izlaskom prvog broja u januaru 1997. godine dušmani su počeli sa napadima i osporavanjem. To je činjeno orkestrirano preko udbaških krugova i političkih kuhinja poput SDA stranke koja je konstantno napadala ovaj list, širila dezinformacije protiv njega i rukovodstva IZ-e, čak je povremeno potezala za tužbama na sudu kako bi onemogućila širenje istine i slobode govora. Jedna takva tužba upućena je od strane Sadika Ugljanina, rođenoga brata Ugljanin Sulejmana, protiv Mešihata Islamske zajednice i tadašnjeg uredništva „Glas islama“ Refika Sadikovića i Fahrudina Smailovića. Sud je donio presudu kojom se odbija pomenuta tužba u kojoj Ugljanin S. traži da mu se isplati 10 miliona dinara na ime naknade “nematerijalne štete”. Sud je ovu optužbu okarakterizirao “neosnovanom”.¹⁵⁰ Sudske tužbe i prijetnje su

¹³⁹ Ibid., 15. maj 2010. god. br. 190.

¹⁴⁰ Ibid., 15. oktobar 2010. god. br. 200.

¹⁴¹ Ibid., 15. decembar 2010. god. br. 204.

¹⁴² Ibid., 1. januar 2011. god. br. 205.

¹⁴³ Ibid, 1. mart 2011. god. br. 209.

¹⁴⁴ Ibid, 15. mart 2011. god. br. 210.

¹⁴⁵ Ibid, 15. april 2011. god. br. 212.

¹⁴⁶ Ibid, 1. maj 2011. god. br. 213.

¹⁴⁷ Ibid, 15. maj 2011. god. br. 214.

¹⁴⁸ Ibid, 15. novembar 2011. god. br. 224.

¹⁴⁹ Ibid, 15. decembar 2011. god. br. 225.

¹⁵⁰ “Glas islama”, 15. februar 2012. godine, br. 227, str. 7.

upućivane i Hajrudinu Baliću kao i Seadu Šaćiroviću. Privatna tužba Meha Mahmutovića, gradonačelnika Novog Pazara i još sedmerice članova Gradskog vijeća podnijeta je u oktobru 2010. godine protiv S. Šaćirovića, glavnog i odgovornog urednika „Glasa islama“, zbog navodno izvršenog krivičnog dijela “klevete” iz čl. 171 KZS. Nakon nekoliko odlaganja glavni pretres zakazan je za 02.04.2012. godine u Novom Pazaru. Sve pomenute tužbe, pritisci i prijetnje imaju za cilj gušenje slobode govora i gašenje „Glasa islama“.

U svrhu ukidanja „Glasa islama“ i napada na slobodu govora Ministarstvo vjera Republike Srbije je 2009. godine u novembru ukinulo simbolične dotacije ovome listu, što je za efekat imalo slobodniju novinu, rasterećenu bilo kakvih obaveza, pa makar i moralnih prema pomenutom ministarstvu. Pravda u ovom slučaju jeste ugrožena, ali ponos, odvažnost i važnost „Glasa islama“ su postali veći. Ovaj nečasni korak režima osnažio je želju za postizanjem boljih rezultata i ostvarivanja pune slobode govora, što predstavlja cilj Glasa islama na putu ka pobjedi i oslobađanju IZ-e i muslimana. Tadašnji savjetnik za medije u Ministarstvu vjera Mirjana Kuburović izjavila je „Tanjugu“ da je “Ministarstvo vjera uskratilo sredstva za izdavanje „Glasa islama“, glasila islamske zajednice u Srbiji.”¹⁵¹

Borba za opstanak „Glasa islama“

U povodu gore pomenutih napada na „Glas islama“ u Velikoj sali Mešihata Islamske zajednice u Srbiji u četvrtak 05.11.2009. godine održana je konferencija za medije. Na konferenciji su se obratili glavni i odgovorni urednik „Glasa islama“ Sead-ef. Šaćirović i portparol Mešihata Samir-ef. Tandir. Na istoj konferenciji pročitano je saopštenje uređivačkog kolegija „Glasa islama“, u kome se kaže: “Najoštrije osuđujemo diskriminatorski odnos Ministarstva vjera prema „Glasu islama“, jedinom štampanom mediju muslimana u R. Srbiji. Ne čudi nas i ne iznenađuje ovakav potez Ministarstva vjera i ministra Bogoljuba Šijakovića, koji je u svojim ranijim izjavama i konkretnim djelovanjem vršio diskriminaciju nad Islamskom zajednicom, njenim čelnicima i vjernicima. U situaciji kada je

¹⁵¹ Tanjug.rs

Islamska zajednica napadnuta sa mnogo strana, ovakvim potezima ministra Šijakovića dokazuje se da je zapravo Ministarstvo vjera generator i izvršilac svih dosadašnjih ataka na Islamsku zajednicu. Da Ministarstvo vjera krši prava Islamske zajednice i muslimana uvjerali smo se mnogo puta ranije, ali da je pomenuto ministarstvo, kao dio demokratski izabrane vlasti, spremno da guši osnovno ljudsko pravo slobode govora dokazuje koliki je stepen ugroženosti vjerskih i ljudskih prava muslimana u ovoj državi. Kako kaže gđa Kuburović, Ministarstvo je odluku o uskraćivanju sredstava glasilo Islamske zajednice donijelo zbog niza neprimjerenih i uvredljivih tekstova na račun države Srbije i pojedinih državnih funkcionera i institucija. Ovim se potvrđuje da aktualna vlast nije spremna da čuje kritike, mišljenje drugog i drugačijeg, niti je spremna da započne rješavanje nagomilanih problema, posebno kada je u pitanju diskriminatorski odnos prema Islamskoj zajednici, njenim ustanovama i vjernicima. Čudi činjenica da Ministarstvo vjera ne pravi razliku između milostinje i zakonske obaveze budžetskih davanja. Pomenuto ministarstvo ima zakonsku obavezu da pomaže sve crkve i vjerske zajednice pod jednakim uslovima, a ne da samovoljno i po ćejfu ministra jednu zajednicu favorizuje u odnosu na drugu, kao što je ovdje slučaj: Srpska pravoslavna crkva iznad svih ostalih. Napominjemo da se budžet puni iz sredstava poreskih obveznika ove države čiji su građani i pripadnici Islamske zajednice, pa je stoga obaveza Ministarstva da se prema svim građanima Srbije odnosi isto. Apelujemo na svu demokratsku javnost u ovoj državi, međunarodne institucije, organizacije za zaštitu ljudskih prava i vjerskih sloboda, nevladine organizacije, udruženja novinara, javne ličnosti i istaknute pojedince da dignu svoj glas protiv jednoulja i ovog brutalnog pokušaja gušenja slobode govora i javne riječi. Glavni i odgovorni urednik „Glasa islama“ Sead-ef. Šaćirović.”¹⁵²

U istom broju i sa sitim povodom glavni urednik „Glas islama“ objavljuje autorski tekst pod naslovom “Freedom of speech” u kome se kaže: Ministarstvo vjera i ministar Šijaković žele da pripadnici islama u Srbiji i njihovi vjerski autoriteti budu lišeni svake inicijative i vlastite odgovornosti za zajednicu, društvo, život i identitet. Sloboda govora (Freedom

¹⁵² “Glas islama”, novembar 2009. godine, br. 178, str. 4.

of speech) temeljno je pravo čovjeka, osnova slobodnog, demokratskog društva. Ona daje mogućnost čovjeku da iskaže svoje ideje, htijenja i vožlju, da pokaže svoje nezadovoljstvo ili zadovoljstvo nekim ili nečim, pojedincem ili institucijom.

Svako ima pravo na slobodu izražavanja! Ona je zagantovana međunarodnim sporazumima, konvencijama, rezolucijama, deklaracijama, odlukama i dr. aktima. Ustav Srbije garantuje pravo na slobodu govora. Sloboda govora je pravo izražavanja vlastitih stajališta bez straha da će neko pokušati da te u tome spriječi ili zbog toga kazni. Sloboda govora je potrebna za postojanje demokratske vlasti. Tamo gdje nema slobode govora vlada strah i autokratija, ljudi se boje reći ono što misle. To je, zapravo, cilj totalitarnih režima. Ugušiti, ušutkati, zabraniti svaki vid suprotnog stava i mišljenja u odnosu na volju i želju režima. Put kojim se sada kreće dio srpske vlasti, posebno Ministarstvo vjera, vodi Srbiju u feudalno doba ili doba Miloševića, u kojem je vladar bio sva vlast, a raja je morala da radi, trpi i šuti, pokoravajući mu se u svemu bez pogovora. Ovo je davno prošlo vrijeme u koje nas ni jedan pojedinac, pa bio on i ministar, nema pravo vraćati.“

Gospođa M. Todorović u autorskom tekstu pod naslovom “Pravo na slobodno izražavanje mišljenja i kultura javne riječi” kaže: „Sloboda izražavanja mišljenja i odgovornost za javno iskazanu riječ su temeljne pretpostavke individualnih sloboda i društvenog progressa. Sputavanja i zabrane javne riječi, posebno kada je riječ o kritici političke vlasti, stavlja građane u položaj podanika, spremnih da se potčinjavaju i prilagođavaju zahtjevima vlasti kojoj je svaki pluralizam političkog mišljenja isključen. U takvom tipu političke kulture građani se navikavaju da žive život zatvorenih očiju, da prihvataju demagogiju i dezinformacije; ne prosuđuju o stvarima oko sebe, već ih uzimaju zdravo za gotovo. Na individualnom planu posljedice su strah od vlasti, sebično i uličko ponašanje. Jednom riječju, čovjek je lišen svake inicijative i vlastite odgovornosti za društvo, zajednicu, pa i sopstveni život.“¹⁵³

Ministarstvo vjera ima želju da pripadnici Islamske zajednice budu po

¹⁵³ www.rijaset.ba

njegovoj mjeri, da žive u mraku, zatvorenih očiju, da nemaju svoj stav i mišljenje, da su pokorni i poslušni, te da zahvaljuju za svaku mrvicu dobra ako ga Ministarstvo učini. Ministarstvo vjera i ministar Šijaković žele da pripadnici islama u Srbiji i njihovi vjerski autoriteti budu lišeni svake inicijative i vlastite odgovornosti za zajednicu, društvo, život i identitet.

Ministar vjera g. Šijaković se nada da ukidanjem simboličnih novčanih sredstava „Glasu islama“ može ugušiti slobodu govora i onemogućiti Islamsku zajednicu i muslimane da kažu istinu. Svako treba znati da „Glas islama“ neće šutjeti!

Zabrinjava činjenica da Vlada toleriše čudne i neodmjerene poteze uspaničenog Šijakovića. Ćutanje Vlade ohrabruje i druge ministre da nasrću na slobodu govora i vrše pritisak na one koji im nisu po meraku. Svjedoci smo da se ovih dana vrši hajka na pojedine novinske kuće i njihove urednike, što predstavlja svojevrsan vid vraćanja Srbije u devedesete godinem kada su novinari ubijani zato što su imali suprotne stavove od vladajuće strukture. Da li to i sadašnja vlast prijeti nezavisnim medijima linčom i povratkom u doba kada je pokojni Slavko Ćuruvija platio glavom samo zato što je mislio drugačije, pisao i govorio istinu koja se razlikovala od crne stvarnosti i sumorne srpske svakodnevice.

Ako Srbija sebe smatra demokratskom zemljom koja teži Evropskoj uniji onda mora dobro razmisliti kuda vodi put kojim je pomenuti ministar krenuo. Ministri posljednji potezi prema „Glasu islama“ i posebno prema studentima Fakulteta za islamske studije, kojima je uskratio pravo na stipendiranje, koraci su unazad koji za sobom ostavljaju trag totalitarizma i netrpeljivosti. Ukidanjem dotacija „Glasu islama“ Ministarstvo vjera potvrđuje koliki je stepen diskriminacije pripadnika Islamske zajednice, te koliko su ozbiljno ugrožena njihova vjerska prava i slobode.

Osnovna pretpostavka za postojanje demokratskog društva jeste postojanje slobode pri izražavanju javnog mišljenja. Ako ministar Šijaković predstavlja Srbiju, ako je ona onakva kakav je on, onda je naša država dno demokratskog društva. Ako zvanična Srbija smatra da je drugačija od onoga kako je profilise ministar Šijaković, onda on treba pod hitno da bude smijenjen sa funkcije ministra vjera, ili da podnese ostavku.

Javne ličnosti, kakve su ministri, poslanici i uopšte funkcioneri, podložnije su kritici od običnih građana koji su im svojim glasovima omogućili da obavljaju političke funkcije. Tako je i sa pomenutim ministrom koji misli da se može obračunavati sa pripadnicima Islamske zajednice na način da ne poštuje Zakon o crkvama i vjerskim zajednicama i tako što se ne ophodi prema svim vjerskim zajednicama isto. Nekima je ministar, a drugima „kadija“; nekima služi, dok druge tuži; nekima daje sve, a drugima milostinju, i uz to ukida dotacije koje nisu ni uplaćivane mjesecima, sa ciljem slanja poruke: „Ako nećete kako ja hoću, onda vas neće ni biti.“

Daleke 1787. godine Tomas Džeferson je u svojoj čuvenoj izjavi o ulozi štampe rekao: “Kad bih morao da odlučim da li je bolje imati vladu bez novina, ili novine bez vlade, ni trenutak ne bih oklijevao da odaberem ovo drugo.” Tako i „Glas islama“ bira ovo drugo!

Dok demokratski svijet slavi 20 godina od pada Berlinskog zida, jednog od simbola diskriminacije, netolerancije i kršenja ljudskih prava, u Srbiji neodgovorni pojedinci na vlasti grade nove zidove podjela, medijskog mraka, straha, diskriminacije i vjerske netrpeljivosti. Razlog više za čuđenje jeste činjenica da te zidove sazdane od ljudske zlobe podižu oni koji su dobili izbore na demokratskim obećanjima da će poštovati ljudska i vjerska prava svih naroda u Srbiji. Ispostavilo se da su oni najveći „radikali“ i kršitelji demokratskih načela.

Bez obzira na sve napade i pritiske, „Glas islama“ će nastaviti da izlazi redovno. Kritikovat će svakoga ko nije po mjeri civilizovanog i naprednog društva, svakoga ko ne gaji demokratske tekovine na kojima se temelji sloboda govora i pravo na život. Pisat će podjednako o islamskim i svjetovnim temama, jer je islam vjera koja se živi, a ne život kojem se vjeruje i pokorava!¹⁵⁴

¹⁵⁴ “Glas islama“, 15. novembar 2009. godine, br. 178, str. 10.

Doprinos službenika Islamske zajednice razvoju i opstanku „Glasa islama“

Imami i ostali upošljenici u IZ-i u Sandžaku i šire dali su nemjerljiv doprinos razvoju i opstanku „Glasa islama“. Svojim nesebičnim zalaganjem oni su vršili prodaju i distribuciju ovih novina kada njeno pojavljivanje na trafikama i drugim javnim mjestima nije bilo moguće iz straha vlasnika pomenutih prodajnih objekata od režima Slobodana Miloševića a kasnije i drugih režima koji su na slobodu štampe, posebno islamske, gledali sa podozrenjem i gnušanjem. Imami su u džamijama reklamirali ovo glasilo i godinama bili osnova distribuiranja lista od stamparije do ruku čitalaca. U džamijama je „Glas islama“ našao plodno tlo za dalje dostavljanje ljudima a onda i šire, kahvečajnice i druga mjesta na kojima se ljudi druže i susreću. Pored distribucije i prodaje ovoga lista u džamijama, imami su ga godinama prodavali i džematlijama dostavljali na vjerskim skupovima i prigodnim programima u džamijama i van njih, kao i na vjerskim obredima poput učenja mevluda u kućama i restoranima, kelimeitevhida i dr. Ovakav vid distribucije jednih novina predstavlja jedinstven primjer doprinosa razvoju slobode govora, vjerske misli i edukacije koja nije mogla biti sprečena nikakvim režimskim pritiscima niti odlukama. Vjerski službenici, a posebno imami, su oduvijek džamije koristili u svrhu širenja slobode što je slučaj i sa „Glasom islama“ koji je nejviše preko džamija širio svoj govor slobode.

Vjerski službenici su oduvijek pisali za „Glas islama“ i njihov dopinos na ovom polju je veliki. Oni su izvještavali o aktivnostima unutar džamija i džemata, vjerskoj puvi, šerijatskim vjenčanjima i tretirali zasebne vjerske teme, te iznosili šerijatske stavove o pojedinim islamskim pitanjima.

„Glas islama“ kao generator izdavaštva pri Islamskoj zajednici

Nakon osnivanja pomenutog lista i potvrde njegove uspješnosti kao i opravdanja izlaska pred čitaoce, u IZ-i je došlo do buđenja izdavačke djelatnosti. Ustanove IZ-e su počele sa izdavanjem svojih novina. Gazi Isa-beg medresa izdaje učenički časopis “Softa”. “Softa” je list učenika Gazi Isa-beg medrese u Novom Pazaru i ženskog odjeljenja u Rožajama. On je jedini učenički list na sandžačkoj teritoriji. Osnovan je 1998. god. i izlazi četiri puta godišnje. U njemu učenici Medrese i saradnici iz drugih srednjih škola pišu o islamskim i opštim temama, o brojnim problemima sa kojim se danas susreće omladina i naš narod. Izlažu se radovi sa časa bosanskog jezika i vijesti o debatama, tribinama, kvizovima, ekskurzijama i drugim bitnim događajima u Medresi i okruženju.¹⁵⁵

Fakultet za islamske studije u decembru 2007. godine izdaje prvi broj časopisa “Islamska misao.” Radi se o zborniku naučnih radova koji izlazi jednom godišnje. Do sada je izašlo pet brojeva ovoga lista.¹⁵⁶

Studenti FIS-a 2010. godine počinju izdavati svoj časopis pod imenom “Talib”. Do sada su izašla dva broja ovoga časopisa, 2010 i 2011. godine. Njegovo puno ime je “Talib” - Časopis studenata Fakulteta za islamske studije Novi Pazar.”¹⁵⁷

¹⁵⁵ medresa.edu.rs

¹⁵⁶ fis.edu.rs

¹⁵⁷ Ibid.

Zaključna razmatranja

Uz visoku dozu svjesnosti da je „Glas islama“ ime koje obavezuje“, kako reče Glavni muftija, on je nastojao da bude još bolji, uspješniji i aktuelniji kako bi njegova čitalačka publika potpuno bila zadovoljna, a u svom zadovoljstvu našla put ka islamskoj edukaciji, te ostvarivanju slobode što je na našim prostorima decenijama gušena od onih snaga koje žive u mitovima i legendama, slaveći izgubljene bitke i napajajući se pesimizmom, uporno vukući natrag u mrak, bijedu, netrpeljivost i zlo. On je list koji zastupa sasvim drugačije stavove od pomenutih. On je tu da vjernicima ukaže i olakša put ka slobodi, duhovnoj i svjetovnoj sreći, te ostvarivanju svih pozitivnih civilizacijskih vrijednosti savremenog čovjeka.

Za dobru novinu trebaju dobri kadrovi, dopisnici i tehnika koja će sve to odraditi i podržati. „Glas islama“ je razvio mrežu saradnika među velikim brojem vjernika, imama, profesora, doktora, magistara i drugih ljudi od znanja i zvanja koji objavljuju svoje radove u njemu. Novim tehničkim dostignućima, te brzim širenjem informacija uz upotrebu interneta olakšano je izdavanje novina.

Primjetno je da „Glas islama“ donosi veliki broj tekstova analitičke sadržine koji tretiraju uticaj zvanične i nezvanične politke na muslimane Bošnjake u Srbiji. Posebno se u takvu tematiku ušlo nakon pokušaja puča (1·0·v) u Islamskoj zajednici koji je organizovan od starne režima, tajnih službi i domaćih izdajnika, to zato što je „Glas islama“ bio i ostao jedino vjersko slobodno glasilo muslimana Bošnjaka u Sandžaku i Srbiji. Želja ovoga lista je da iz analitičke perspektive pojasni ljudima pozadinu, namjeru, posljedicu i opasnosti svih napada režima na muslimane, Islamsku zajednicu, kulturu, identitet muslimana i tradiciju. On je u tome uspio jer svakodnevno stižu pohvale od vjernih čitalaca, kao i podrška i traženje da istraje u namjeri edukacije Bošnjaka ka ostvarivanju punih prava i sloboda. Napadi režima na njega kao i veliki broj tužbi protiv uredništva ovoga lista potvrđuju da je on sebi napravio historijsko mjesto u borbi za slobodu govora u Sandžaku i Srbiji. „Glas islama“ je svojim stavovima doprineo aktueliziranju muslimansko-bošnjačkog pitanja i pitanja Sandžaka kao moderne evropske regije. On je pisao i piše o svemu što

tišti muslimane, podjednako o vjeri i vjerskim temama, kao i o politici i svakodnevici koja je bitna za civiliziran društveni život. Profesionalizam i objektivnost su krasile ovu novinu i to je njena suštinska odlika. „Glas islama“ ostaje vjeran svojoj čitalačkoj publici koja je navikla na novinu punu slobodarskog duha i tematiku koja otvara nove horizonte duhovnosti i slobode. U najtežem periodu u novije vrijeme za islam i muslimane na ovim prostorima, a to je period od 2007. koji traje i danas, on je odigrao epohalnu ulogu objavljujući istine o suštinskoj pozadini napada na IZ-u koja je glavni stožer muslimana Bošnjaka u Srbiji. Pisao je o svemu što je bitno za očuvanje vjerskog i nacionalnog identiteta Bošnjaka. Čovjek bez identiteta je niko i ništa, on je mrtav još na dunjaluku. U traganju za identitetom možemo upoznati samoga sebe, a „Glas islama“ je doprineo da muslimani ovih prostora upoznaju sami sebe. Dok su drugi išli na ruku režimu, on to nije hteo. Za njega sloboda nema alternativu! Podaništvo, vazalstvo, poltronstvo, izdaja, strah, za „Glas islama“ nemaju značaja i on je čist od tih negativnosti. On je uvijek imao spremne i odgovarajuće reakcije na medijske podvale i hajke režima protiv IZ-e i njenih autoriteta. Na sve spinovane propagande režima i njihov negativan odnose prema Bošnjacima je ukazivao „Glas islama“. Poznato je da su prije napada na IZ-u mediji stvarali negativnu sliku o Glavnom muftiji i islamu, te rukovodstvu IZ-e, kako bi u narodu stvorili pozitivno mišljenje o onome što se desilo 2007. godine, tj. kako bi opravdali svoje napade na IZ-u. Mediji u Srbiji su stalnim targetiranjem Muftije, IZ-e i njenih čelnika stvarali opravdavajuću klimu linča čelnika IZ-e. Takvih pokušaja ima i danas od strane pojedinih medija koji se predstavljaju kao nezavisni a zapravo su režimski, stranački, udbaški i rade po nalogu moćnika koji ne žele nikakvog dobra Bošnjacima na ovim prostorima. „Glas islama“ je i tada i danas stao u odbranu istine, ljudskih i vjerskih prava. Pomenuti list se borio protiv neistina koje su iznosile mnoge srbijanske televizije a posebno Javni servis RTS. Ova televizijska kuća je tendenciozna, sa ciljem stvaranja negativne slike o islamu, muslimanima Bošnjacima i predstavnicima IZ-e, kao i svega onoga što dolazi iz ovih institucija. Cilj im je širenje dezinformacija o Bošnjacima muslimanima, Sandžaku, satanizovanju i targetiranju predstavnika IZ-e, te priprema terena za obračun sa onim snagama u Sandžaku koje se bore za zaštitu nacionalnih i vjerskih prava Bošnjaka. Za njih npr. ne pred-

stavlja nikakav događaj višegodišnji odlazak na hadž građana ove države. Nikada o tome ne izvještavaju. Njima nije bitna bilo kakva informacija o aktivnostima u medresi ili Fakultetu za islamske studije, te dešavanja na Internacionalnom univerzitetu. Kada muslimanima čestitaju bajram, rade to pogrešno, čestitajući im Kurbanski a ono nastupa Ramazanski bajram. Sva muslimanska kultura, vjera i tradicija budu smješteni u jednu RTS-ovu minutu, i to pogrešno interpretirana i prenesena. Nema prigodnih programa ni za bajrame ni za ramazan. Nema afirmativnih priloga, nema pokretačke priče o razvoju ekonomije, putne infrastrukture, medicinskih ustanova, školstva u Sandžaku. Sandžački sportisti širom svijeta postižu vrhunske rezultate, za srpske medije to nema nikakav značaj, pa ni činjenica da su sandžački bokseri i atletičari svjetski šampioni. Nema emisija na bosanskom jeziku niti postoji bošnjačka redakcija. „Glasa islama“ iz broja u broj osvježava čitalačka srca istinom i slobodom riječi. O svim temama koje oni kriju on je sa ponosom pisao i širio istinu. Srbijski mediji, posebno RTS, skrivaju istinu čak i o humanitarnim aktivnostima koje sprovodi Hajrat (Humanitarna organizacija Mešihata). Srbijski mediji tako satanizuju pripadnike islama, muslimane Bošnjake, da potpuno iskrivljuju činjenice o njima, posebno kada je u pitanju izvještavanje o napadima na vakufsku imovinu. Policijska i represija Gradske uprave na narod okupljen na Hadžetu 04.09.2010. godine da brani vakuf i hadžetsko stratište potpuno je opravdavana od strane srbijskih medija a posebno RTS-a. Mediji stvore takvu sliku da se imami i vjernici optuže za napad na državu a oni koji otimaju vakufsku imovinu, tuku imame i goloruki narod bivaju predstavljeni zaštitnicima državnih interesa. Slično su činili i 2007. godine opravdavajući ulazak obuvne policije u džamije, koje su tom pilikom oskrnavljene, kao i napada na imame i vjernike u džamijama u Sjenici, Prijepolju, na kamenu temeljcu za medresu u Tutinu, u Altun-alem džamiji. Srbijski mediji su tada izlazili sa naslovima „Smijenjen muftija“, „Smijenjen Zukorlić“, „U Sandžaku besni bratoubilački rat“, „Nep priznati muftija“, itd, favorizujući izdajničku stranu i pučiste do te mjere da mnogi u prvim danima nisu znali šta je prava istina. Onako kako se ponašale televizije iz Srbije slično se ponašala i Regionalna televizija u Novom Pazaru. Tada je na scenu nastupila ofanziva novinarske ekipe Islamske zajednice koja je putem internet stranice i neumornog „Glasa islama“ punog činje-

nica i istine predstavila narodu pravu istinu o dešavanjima u IZ-i. „Glas islama“ je bio tu da u najtežim momentima po islam i muslimane od odlaska Turaka sa ovih prostora predstavi pravu i potpunu istinu i izbori se sa nasrtajima agresivne neistine na mozak sandžačkih Bošnjaka. On je odigrao epohalnu ulogu u odbrani Islamske zajednice.

Zahavaljujući blagovremenom, istinskom i ispravnom medijskom izvještavanju „Glas islama“ je upoznao javnost, sa pozadinom i ciljevima pokušaja razbijanja IZ-e. Muslimani su ubrzo počeli gledati na napad na IZ-u kao atak na njihov sopstveni život i opstanak na ovim prostorima. Nijedan medij kao „Glas islama“ nije uspio da zapiše, opiše i ostavi upamćenu i najmanju sitnicu koja se dogodila na vjerskom i na političkom planu i događajima vezanim za agresiju na IZ-u. Samo takvim istinskim, širokim, slobodarskim, hrabrim i odlučnim pristupom izvještavanja mogla se sačuvati i odbraniti Islamska zajednica. Sloboda govora i štampe i u ovom slučaju je ostvarena. „Glas islama“ se za to grčevito borio ne osvrćući se na napade i pritiske od strane režima i njegovih plaćenika. Takvim radom i odlučnošću „Glas islama“ je postavio nove standarde vezane za istraživačko novinarstvo i slobodu govora u Srbiji i Sandžaku. Napominjem da u svim napadima i sudskim postupcima, uključujući i odnos Ministarstva vjera, niti jedno novinarsko udruženje nikada nije stalo na strani „Glasa islama“. Pa i pored činjenice da su svi upošljenici u njegovoj redakciji već nekoliko godina redovni članovi nezavisnog uduženja novinara Srbije-NUNS. Za razliku od „Glasa islama“, apsolutna većina štampanih medija pristrasno djeluje favorizujući retrogradne snage među Bošnjacima, braneći režim i podržavajući segregaciju, diskriminaciju, kršenje vjerskih i ljudskih prava Bošnjaka muslimana. Kada je u pitanju odnos prema Islamskoj zajednici, mediji u Srbiji imaju koncenzus u negativnom stavu prema njoj. U tome prednjače „Večernje novosti,“ „Blic,“ „Kurir,“ „Danas,“ i mnogi drugi listovi i časopisi. Umjesto da doprinose demokratizaciji, mediji u Srbiji okupirani su tiražom. U tu svrhu naslovi senzacionalističke prirode, neistiniti, spinovani i konstruisani krase stranice srbijanskih medija, a tekstovi unutar njih puni su neprofesionalizma, neistine i svjesno plasiranih dezinformacija. U posljednjem izveštaju „Reporter bez granica“, zemlje jugoistočne Evrope dobile su lošu ocjenu. Sloboda medija, u slučaju Srbije je na niskom nivou. “U indeksu medijskih

sloboda u svijetu 2011-2012. godinu od 179 zemalja Srbija se nalazi na 80 mjestu, u grupi zemalja sa uočljivim problemom.”¹⁵⁸

„Glas islama“ se sve ove godine istinski borio za ostvarivanje slobode govora i plasiranja istine i samo istine. U cilju prenošenja istine, on se bavio istraživačkim novinarstvom. Mnogi tekstovi su pisali i iznosili činjenice o vidovima diskriminacije, segregacije, svetosavizacije i asimilacije nad muslimanima. On je i na tom polju postavio standarde u Sandžaku, pa danas imamo i druge listove poput „Revije Sandžak“ koja promovira istraživačko novinarstvo i ostvaruje izuzetne rezultate. Umjesto riječi „istraživačko novinarstvo“ možda je adekvatnije reći „hrabro novinarstvo, odnosno hrabri novinari“. U situaciji u kojoj su se našli muslimani u Sandžaku, odnosno Bošnjaci, nije preterano reći da već duži niz godina slobodni mediji ujedno i hrabri novinari dolaze najčešće ili samo ispod krova IZ-e i njenih institucija. Ta hrabrost i nepokolebljivost su koštale „Glas islama“, (ukidanje dotacija od strane Ministarstva vjera, tužbe, prijetnje i pritisci). Bez obzira na sve pritiske finansijske i fizičke prirode „Glas islama“ se nastavio hrabro boriti protiv nepravde svake vrste, medijskog mraka, gušenja slobode medija i slobode govora. Punim postizanjem slobode govora i iznošenjem korisnih misli i dobrih ideja, Bošnjaci će ostvariti svoju slobodu. Nama trebaju hrabri i poštenu novinari, dobri ljudi koji će okom istine i poštenim perom i avazom prenijeti istinu o silnim Bošnjacima u Sandžaku. „Glas islama“ je pionirski ponio pero slobode i na tom putu ostvario zavidne rezultate.

¹⁵⁸ www.24sata.rs

Zaključak

Sasvim je evidentno da je „Glas islama“ ostvario veliki i neosporan doprinos u razvoju slobode govora. U osnovi ovaj rad predstavlja pokušaj rasvjetljavanja uloge štampanih medija na našim prostorima u borbi za osvajanje slobode muslimana Bošnjaka. Postojanje vjerskih štampanih glasila odigralo je epohalnu ulogu u očuvanju vjere, nacije, kulture i tradicije. Slobodno se može zaključiti da nije bilo vjerskih novina iskra vjere u ex Jugoslaviji bila bi skoro, ako ne i potpuno ugašena. Vjerski časopisi su dali neizmjerni doprinos u širenju ideje islama, te očuvanju njegovih propisa do najsitnijih detalja. U momentima kada je javna riječ značila u najmanju ruku debelu zatvorsku kaznu, a često i smrt, islamska štampana periodika osvjetljavala je horizonte i palila nove iskre imana i vjere.

„Glas islama“ je uspio, dakle, da se nametne javnosti kao ozbiljna i objektivna novina koja se bori za punu slobodu govora, za afirmaciju i unapređenje pojedinačnih i kolektivnih ljudskih prava i vjerskih sloboda, te širenju islamske ideje mira, tolerancije, suživota i čovjekoljublja, poštujući šerijatski zakon a i norme sekularnog društva u kojem živimo.

Prvi broj „Glas islama“ (kao što smo ranije rekli) ugledao je svjetlo dana i došao u čitalačke ruke u januaru 1997. godine. Od tada, a bilo je to u 20. vijeku, nastavio je sa izlaženjem, nekada jednom mjesečno, a nekada kao dvobro, (dva put u mjesecu) i evo do današnjeg dana svojim tekstovima oplemenjuje vjerna srca i raduje muslimanske duše, donoseći iz broja u broj nove vijesti o dešavanjima u IZ-i i okruženju, tretirajući podjednako vjeru, kulturu i društvo, duhovno i svjetovno. Objavljujući sve što je aktuelno, bitno i važno za život i opstanak muslimana Bošnjaka, hvaljen i osporavan, cijenjen i veoma čitan, „Glas islama“ je postao prepoznatljiv brend IZ-e i nezaobilazan faktor u formiranju stava javnog mnjenja i osvajanju slobode govora u Sandžaku i šire. Čitalačka publika našeg lista prevazišla je granice Balkana, poodavno je postala internacionalna i šarenolika. Sve ozbiljnije institucije u državi, kao i strane ambasade, konzulati, predstavništva i organizacije čitaju „Glas islama“. On je uspio da se nametne društvu kao ozbiljna i objektivna novina koja se bori za punu slobodu govora, za afirmaciju i unapređenje pojedinačnih i kolektivnih ljud-

skih prava i vjerskih sloboda. „Glas islama je“ bio i ostao metafora za vrijednosti slobode, slobodnog izražavanja i kulture govora. Od svog prvog broja je nastojao da svojim tekstovima probudi ideju slobode, ponosa, suživota, tolerancije i mira među ljudima, posebno među muslimanima u Srbiji koji, osim sarajevskog „Preporoda“, nisu imali drugi list sa sličnom sadržinom. Stoga se može reći da je „Glas islama“ nosilac i pokretač slobodarskog duha oslikanog u većini njegovih tekstova, prožetih tematikom borbe za ostavriavanje svih ljudskih prava i sloboda, te proklamovanjem stavova protiv diskriminacije, segregacije, asimilacije i drugih vidova pritisaka koji već godinama dolaze od strane beogradskog režima, pomognutog pojedinim domaćim političarima i pojedinim bivšim vjerskim službenicima. „Glas islama“ je preko autora i autoriteta koji su u njemu objavljivali svoje radove ili dali intervju uspio da ojača slobodu govora i postavi nove standarde na tlu Sandžaka kada je slobodno novinarstvo u pitanju. Pomenuta lica su svojim stavovima, naprednim mislima i idejama, uzvišenim civilizacijskim normama izrečenim u pomenutom listu ojačala ideju slobode govora. Samom svojom pojavom i opstankom na javnom tržištu već duže od petnaest godina ova novina je uspjela u promovisanju slobode i slobodarskog duha. „Glas islama“ je jedinstven brend IZ-e, njen ponos i ponos svih muslimana na ovim prostorima. Njegova uloga i značaj na polju razvoja slobode govora je epohalna, neosporna i jedinstvena, to zato što se radi o vjerskom listu koji je uspostavio nove norme i standarde u informisanju javnosti u Sandžaku i šire.

BIBLIOGRAFIJA

Arhiva, Mešihat IZ-e Sandžaka, dokument br. 39/97, datum 11.01.1997. godine.

Besim, K.: Kur'an s prevodom, "Oslobođenje", Sarajevo, 1989.

Dragan, N.: "Odnos Islamske zajednice u socijalističkoj Jugoslaviji prema izdavačkoj delatnosti kao modernom načinu informisanja vernika", Originalan naučni rad, www.politicsandreligionjournal.com, str. 169.

„Glas islama“, januar 1997. god, br. 1.

Herman, E. i Mekčesni, R.: Globalni mediji, "Clio", Beograd, 2004.

medresa.edu.rs

„Pan Bošnjak“, br. 01.

„Preporod“, broj 9/401, 01.05.1987. god.

Radojković, M. i Stojković, B.: Informaciono-komunikacioni sistemi, "Clio", Beograd, 2004, str.11.

„Revija Sandžak“, br. 161, str. 26-27.

sandzakpress.net, 79 godina novinarstva u Sandžaku.

scc.digital.nb.rs, Digitalna Narodna biblioteka Srbije, Bratstvo, 1945. odine

Internet portali

www.Tanjug.rs

www.24sata.rs

www.bosnjaci.net

www.historicpages.com

www.iltizam.org

www.mc.rs

www.minber.ba

www.novihorizonti.ba

www.plbih.info

www.pvnovine.com

www.rijaset.ba

www.rijaset.ba

www.sandzacke.rs

www.vesti.rs

**Izvod iz diplomskog rada na osnovnim studijama FIS-a, na studijskom programu Misionarstvo i mediji, pod naslovom „Uloga i značaj „Glasa islama“ na polju razvoja slobode govora“.*